

Виолета Р. Митровић

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад

АНАТОМИЈА АНТИХУМАНИЗМА И ВИТАЛНОСТ ХУМАНИСТИЧКЕ АЛТЕРНАТИВЕ

СЛОБОДАН ВЛАДУШИЋ: ЗАВЕТ И МЕГАЛОПОЛИС,
НОВИ САД: БИТИЈЕ, 2023.

УДК 821.163.41.09 Владушић С.(049.32)

Стваралачки низ започет књигама теоријске прозе *Црњански*, *Мејалололис* (2011) и *Књижевности и коментари* (2017), чије средиште чини фигура Мегалополиса поиманог не само као огроман град, него и као антихуманистички концепт света, Слободан Владушић наставља и богати последњом књигом *Завет и Мејалололис*. Премда је књига структурирана у пет поглавља, њена смисаона равна, онако како се ствара у свести читаоца, реализује се у три целине. Оне обухватају централни, есејистичко-публицистички корпус текстова, али и пролог и епилог који се, у значењском смислу, по сучељености дозивају на оно на шта упућује семантика њихових наслова. Наиме „Пролог: Мегалополис протумачен деци“, осим што алудира на наслов књиге *Посмодерна њројумачена деци* Ж. Ф. Лиотара, упућује на Мегалополис као први кључни појам ове Владушићево књиге и на стваралачку намеру аутора и стилске карактеристике његовог рукописа. Промишљајући о антихуманистичким, антидемократским, антихришћанским и спрам суверене државе дехомогенизујућим стратегијама Мегалополиса, аутор настоји да их, како наслов пролога истиче, *њројумачи деци*, што се може разумети фигуративно, као писање упућено садашњем и будућем читалачком нараштају, чиме се ово Владушићево дело потврђује као парадигматичан пример тестаментарног писања. На ову интенцију упућује и аутор када бележи да је *Завет и Мејалололис* „дебело писмо“ слободним људима, личностима које још увек умеју да конотативно, симболички, критички и аутономно мисле. Истовремено перфидни и манипулативни механизми Мегалополиса херменеутички се расветљавају темељно, прегледно, пријемчивим и јасним језичким изразом, на начин на који мудар и вешт тумач уме да дечијем уму објасни сложеност света тако да он, у лакоћи аргументацијске сукцесивности, напрасно постане очевидан, дефинисан и експлицитан. Ништа мањом семантичком снагом одликује се и наслов епилога –

„Епилог или почетак“, којим се уводи Косовски завет као друга кључна одредница Владушићевих промишљања, схваћен као феномен глобалне вредности и „велики допринос српске културе и историје светско-историјској драми коју ова књига описује“. Уколико се има на уму свевременост Косовског завета и његова моћ да кроз пораз досегнуту духовну, етичку и идентитетску потврду и победу трансцендира историју, онда постаје јасна привидна контрадикторност наслова „Епилог или почетак“ – Косовски завет заиста јесте и епилог и почетак. Централни део књиге пак окупља најблиставије и најпопуларније Владушићеве текстове о савременим феноменима Мегалополиса, првобитно објављене у часописима *Печат* и *Недељник*, односно на сајтовима *РТ Балкан* и *РТС Око*, а у овој књизи груписане у поглавља „Дресирање“, „Нишћење“ и „Отпори“ у којима се анализира начин на који Мегалополис дресира људе, укида људски и божански свет, али и начин на који појединци успевају да му се одупру.

Поглавље „Пролог: Мегалополис протумачен деци“ настоји да сагледа рађање те велике дезоријентације, како аутор именује Мегалополис, и значајну улогу коју у том погледу поседује најпре заснивање велеградске нарави човека и њему блиских својстава у која се, према Георгу Зимелу, убрајају рационалност, калкулативно-новчана усмереност и блазираност, а потом и јачање типа карактера којег Дејвид Рисман означава карактером усмереног другима, а који испољава равнодушност према континуитету препознајући као једине смернице савременике, вршњаке и медије. Превласт ових двеју појава у друштву, њиховим одвајањем као посебног идентитета (чиме је подривена моћ државе да различите идентитете обједини у јединствени национални идентитет), а потом и преображавањем у транснационални и субнационални идентитет директно супротстављен појединцима који себе још увек дефинишу преко националног идентитета и карактера усмереног изнутра, уз јачање олигархије и неолибералног економског модела, доводи до промене концепта човека и пројекта који се на тој промени заснива – пројекта Мегалополиса, који постаје све очитији слабљењем СССР-а и падом Берлинског зида. У овом поглављу Владушић указује и на одлике Мегалополиса, његов неофеудални карактер, тираноидну и демонизујућу владавину олигархије која укида национални и класни идентитет, те „некадашњи народ, сада претворен у бесловесну међусобно посвађану већину, третира као грађу или материјал који користи за остварење сопствених, олигархијских циљева“. За Мегалополис је, како аутор наводи, својствено и инсистирање, под маском бриге о правима, на причи о заједници као махом месту насиља (породично, вршњачко и расно насиље, али и вештачки индуковано и суштински научено осећање жена о полној угрожености и перцепцији мушкараца искључиво као узурпатора и непријатеља). Мегалополис укида и појам човека – што Владушић као основни постулат препознаје у књигама-манифестима *Крај историје и последњи човек* (1992) Френсиса Фукујаме и *Ното деус* (2015) Јувала Ноа Харарија – те „почиње да дресира људе да реч хуманизам прихвате као нешто застарело и превазиђено и да се уместо те речи, користе појмови као што су трансхуманизам и постхуманизам“. Тиме се постулира биолошки став

према животу и свету који се темељи на ослобађању нагона и свођењу човекове временски тродимензионалне егзистенције на садашњост, тј. на брисање заједничке прошлости чиме се човек удаљава од ближњих.

Имајући на уму тезу о нацистичкој Немачкој као првој политичкој конкретизацији Мегалополиса будући да се у њој суспендује хуманистички концепт човека у корист расне хијерархије, Владушић констатује да је победом над нацистичком Немачком означен крај само једне варијанте политичког Мегалополиса, али не и његовог начелног принципа супериорне мањине која ликвидира инфериорну већину. Паралелним критичким читањем постхуманистичке филозофије Мишела Фукоа, односно, његове концепције биовласти, и Хараријеве замисли о човекобогу и суперчовеку, који није ништа друго до прешминкани Ничеов појам натчовека, аутор запажа да Харари одлази корак даље у односу на Фукоа пропагандно спинујући поставке француског филозофа. Фуко наима сматра да биополитичка власт (власт регулације) подразумева давање живота и пуштања других да умру, „ту још увек изгледа да ти други умиру природном смрћу, тј. да биовласт не узрокује смрти других. У *Homo deus*-у се приповеда како ће се у будућности они којима је дат (вечни) живот – човекобогови – истребљивати људе (човекоживотиње) на исти онај начин на који су људи истребљивали животиње. Истребити баш није исто што и пустити друге да умру.“ У темељу Мегалополиса почива отуда идеја опште редукције: симболички свет човека се редукује на нагоне, симболички свет спорта на функције и новац, уметност се редукује на забаву, уметничко дело на конвенционалну причу и специјалне ефекте, док олигархија слику света редукује на економске односе и вечну срећу човекобога која се, у Хараријевој књизи, своди на хемијски произведен пријатни телесни надражај.

Отварајући питање борбе против поменутих „вредности“ Мегалополиса, у поглављу „Епilog или почетак“ истиче се да различити народи и културе ово питање могу да поставе повезујући га са сопственом филозофском традицијом или историјом, али да је у оквиру српске културе, историје и духовности једини могући одговор садржан у Косовском боју и Косовском завету. Ослањајући се на увиде Владимира Ћоровића и Димитрија Богдановића који Завет тумаче у духу његове етичке компоненте, као тријумф опредељења за вечни живот, Владушић указује и на Данила Бањског (Млађег) и реченицу из његовог *Слова о свештом кнезу Лазару* коју говори управо кнез: „Боља нам је смрт у подвигу, него ли живот са стидом.“ У овој мисли Владушић назире не само могућност опредељења између борбе и предаје, подвига и стида, него и моћ Завета да превазиђе конкретну историјску димензију и докаже „чудесну актуелност у суочавању са Мегалополисом“. Ова актуелност испољава се кроз шансу да појединац и у данашњем тренутку може да бира између заветне (хумане, духовне, етичке) лествице вредности и биолошке (нагонске, исплативе, комформистичке) аксиолошке алтернативе, да бира заправо пут опирања (империјалној) сили Мегалополиса или приклањање њеним начелима марећи једино за властиту сигурност. Владушић стога закључује да се Косовски завет не одликује анахроношћу и неспојивошћу са модерним светом (у

то тежи да увери управо Мегалополис којем смета сваки колективни идентитет, па и српски), већ да се, управо супротно, одликује трансисторијским капацитетом по којем свет препознаје Србе и прихвата га као заветни народ. Када овакве мисли бележи, аутор има на уму Семјуела Хантингтона и књигу *Амерички идентитети* у којој се Косово наводи као један од примера повезивања националног идентитета и светог места.

Есејистичко-публицистички корпус текстова књиге *Завети и Мегалополис* обухвата најпре поглавље „Дресирање“, које тежи да укаже на разнолике феномене Мегалополиса и разобличи начине на који се ти феномени у свакодневици манифестују. Отвара се тема корпоративног човека заинтересованог само за своју каријеру, сигурност и упражњавање личних уживања, као и питање образовања, односно, нужности усвајања вредности попут истине, правде и значаја ближњих (текст „Чија су наша деца?“). О опседнутости траумом и насиљем, о нивоима на којима они дејствују, као и о тренду медијског застрашивања с намером да се становништво пороби. Владушић пише у тексту „Филомена и траума“, док политичку и идеолошку репресију репрезентата моћи (Мегалополиса) анализира на случају професора Милоша Ковића и тежњи да се он из политичких разлога протера са факултета. Текст „Ликвидирати човека књижевности“ указује на још један облик супресије и/или присиле који Мегалополис спроводи, овога пута над свима који читање и књижевност опажају као повлашћене факте људског трајања. Управо отуда што располаже вештином тумачења, оном врстом „тајног знања“ које једино књижевност нуди и захваљујући којем унутрашњи и спољашњи свет постаје отпорнији на манипулације потрошачког друштва, човек књижевности, сматра Владушић, постаје прворазредни непријатељ Мегалополиса.

Поглавље „Чишћење“ отвара се текстом „Европа без Божића“ који апострофира Мегалополис као „доба свесног укидања хришћанства“, пропагирања институционалне дехристијанизације европског друштва и његових темеља, али и истиче супротне примере из српске културе, личности Ивана В. Лалића и Борислава Пекића, њихово хришћанство и традиционални хуманизам као „једини могући оквир у коме људска способност стварања има смисла и вредности“. Текст „Расизам и антирасизам“ сагледава пак антирасистичке демонстрације у америчким и европским мегалополисима у светлу Хантингтоновог става о америчком идентитету који је доведен у питање, јер су посебни расни, етнички, родни и други субнационални идентитети издигнути спрам заједничког, националног идентитета, што није спонтан процес, него се подржава и убрзава политичким одлукама америчке администрације. На још један пример расизма – зелени расизам – и фигуру Грете Тунберг као његовог пропагандног постера задуженог за промоцију једне верзије еколошке свести упућује Владушићев текст „Зелени расизам“. Овај се термин одређује као „осећање панике и страха од пропасти света услед еколошке катастрофе која наводно само што се није догодила, а која може да се реши само радикалним мерама које искључују хуманистички обзир према другим живим бићима“. О „случају Хуавеји“ као једном од фронтова америчког-кинеског суоча-

вања и показатеља да се специфичним начелом функционисања може спречити продирање глобалног капитала у управљачку структуру компаније сведочи текст „Хуавеји – убити птицу ругалицу“. Исту непоткупљивост, истрајност и храброст да се, играјући по правилима Мегалополиса, процес глобализације преокрене у своју корист, Владушић запажа, у домену спорта, у фигури Новака Ђоковића који је (како о томе казују текстови „Ђоковић и Мегалополис“ и „Ђоковић је Хуавеји“), играјући према правилима Мегалополиса, руинирао федереровско-надаловски монопол на титулу *Најбољеј играча свих времена*. У овом поглављу аутор такође отвара тему симболичке вредности српске кошарке и њене кризе која је више знак промене свести, губљења националног идентитета и јачања НБА концепта кошарке, него што је криза талената (текст „Српска кошарка мора да умре“), али и тему регионализације НИН-ове награде (текст „Нинова награда више не постоји“).

Наредно поглавље „Отпори“ тематизује кошмарне ефекте *кенсел културе*, брисања европске хуманистичке традиције у корист појмова постхуманизма или трансхуманизма (текст „Размишљања над Украјином“), али и примере из српске књижевности и популарне културе који властитим интегритетом и свешћу о националном идентитету учвршћују спознају да је мирење различитости изводљиво. Ауторова проницљива анализа одломка из *Хазарској речника*, тј. „Казивања о Адаму, брату Христовом“ као политичке параболе доказује Павићеву замисао добре државе као додиривања универзалног и партикуларног, мушког и женског (текст „Павић или добра држава“). Управо због оваквог обједињујућег квалитета који се одупире Мегалополису и његовом разарању непосредног додира међу људима, Павићева књига се означава као „политички најнекоректнија књига која се данас може замислити“. Духу Мегалополиса супротставља се и личност Борислава Пекића која се у тексту „Зашто баш Пекић?“ наводи као изванредан пример „просвећеног грађанског патриотизма“ и доказ да је укореењеност у властитом наслеђу (које подразумева, према Пекићу, историју Балкана и византијски културни круг) предуслов за зрело и самостално посматрање и сазнавање света. Пекић нам стога показује, поентира Владушић, „да је могуће нешто, што нас све време уче да је немогуће: да будемо истовремено ‘модерни’ и ‘конзервативни’, да не морамо ничега да се одрекнемо да бисмо нешто добили или стекли, да можемо да будемо поносни што живимо на Балкану и што пишемо и читамо на српском језику“. Непростајање на антинационалне стратегије олигархије Мегалополиса у домену музике исказује група „Београдски синдикат“, јер се управо захваљујући њиховом реповању из позиције народа који је показатељ истинског бунта, они препознају као „један од најбољих примера српске културне гериле“ (текст „Београдски синдикат и културна герила“).

Пишући о Мегалополису и Завету као његовој вредносној, идејно-филозофској и емпиријској опозицији, Владушић остварује и значајне екскурсе, попут оног који се тиче језика Мегалополиса, његових напада на суверенитет као вредност, превазиђености појма Запад (јер након укидања америчког и европског националног идентитета, не може више бити речи о постојању заједничког цивилиза-

цијског идентитета Запада), значаја доколице као времена „мисаоне експанзије“ који духу Мегалополиса не одговара, али и разликовања роба (Мегалополисовом интервенцијом створеног једнодимензионалног идентитета што је заокупљен профитабилношћу) и личности (коју одликује „усађени склоп различитих компонентни идентитета“ и категорије искуства, животне приче и воље за тоталитетом). Владушићево писање одликује се упечатљивим примерима који фигурирају или као повод за аналитичке осврте или пак као експликација одређеног феномена (рецимо текстуални пасаж о штрајку рудара у Британији 1984-1985. године као парагон двоструке, и класне и породично-осећајне блискости жена и мушкараца чиме се оснажује заједничко одупирање олигархији). Изузетној ауторској упућености у област политике, политичке економије, социологије, историје и филозофије придружује се минуциозна и надахнута херменеутичка вештина евидентна у оним деловима књиге који тумаче епску песму *Бановић Сврахиња* и истоимену Михизову драму, односно, држање логораша Вукашина Мандрапе у заветној ситуацији суочавања са људском/политичком вољом за моћ отелотвореној у лику усташе Фригановића. У деликатном иронијско-полемичком тону разоткривајући генезу, особине и намере Мегалополиса с једне стране и императив очувања хуманистичких (односно хришћанских, етичких, духовних) позиција и вредности с друге стране, књига *Завет и Мегалополис* не само да се перцепира као позив на одбрану заветног аксиолошког склопа, него и као – како јасновидно у рецензији бележи Зоран Чворовић – „практични приручник за герилску борбу“.